
HOOFDSTUK 1

ALLES OVER PESTEN

1.1 INLEIDING

Dit is een boek voor onderwijsmensen die werken met leerlingen in de leeftijd van acht tot twintig jaar, een brede groep. En vreemd is dat ook niet, want processen die pestgedrag beïnvloeden, zijn in groepen van alle leeftijdscategorieën aanwezig. *‘Bewoners bejaardenwoningen weggepest door jongbejaarden’*, kopte de wijkkrant Groot IJsselmonde in Rotterdam. ‘Cadetten en adelborsten op de militaire opleidingsinstituten maken zich schuldig aan structureel wangedrag waarbij allochtonen en vrouwen het kwetsbaarst zijn. Leidinggevenden en instructeurs schieten tekort. Zij reageren onvoldoende alert op signalen en slagen er niet in gewenst gedrag te stimuleren,’ aldus een onderzoeksbureau over zes militaire opleidingsinstituten. Pesten komt niet alleen op scholen voor.

Dit boek besteedt niet alleen aandacht aan pestgedrag in en om de klas, maar ook aan de manier waarop mensen in de personeelskamer soms met elkaar omgaan. Wanneer daar gepest wordt, is de kans groot dat leerlingen ook daarin ‘leren’ van hun leraren.

De lezers die wij voor ogen hebben, werken in het primair en voortgezet onderwijs en in het middelbaar beroepsonderwijs. Ook studerende op pabo’s en lerarenopleidingen kunnen dit boek gebruiken om een goede beroepsmatige start te maken. Mensen die in andere sectoren al dan niet in groepen werken met jongeren, kunnen uiteraard ook met dit boek aan de slag.

We nemen aan dat de lezer plezier heeft in het werken met jongeren en heeft gekozen voor het vak omdat hij hun een warm hart toedraagt. Alleen

al door die houding is de kans groot dat het werken met groepen en het lesgeven hem onder normale omstandigheden goed afgaat. Tegelijkertijd weet iedereen dat het begeleiden van jongeren, zeker in groepen, een lastige klus kan zijn. Leerlingen die elkaar door pestgedrag het leven zuur maken, kunnen het moeilijk maken een negatief proces de goede kant op te sturen. Leerlingen kunnen onbereikbaar lijken en in een groep kan zoveel gebeuren dat het haast onmogelijk lijkt daar als begeleider wat voor invloed dan ook op uit te oefenen. Ook kunnen zich situaties voordoen waar haast geen vinger achter te krijgen is. Denk aan pestgedrag via sms'jes of cyberpesten. Veel begeleiders zullen ervaring hebben met leerlingen die om wat voor reden dan ook wat ondersteuning betreft buiten de professionele grenzen van de school vallen.

Dit boek gaat in op de processen die zich rond pestgedrag afspelen. Daarbij biedt het handvatten die helpen pesten te voorkomen of te stoppen. Wanneer we het daarin hebben over 'begeleiders', bedoelen we alle mannen en vrouwen in en om school die een professionele bijdrage leveren aan de groei van leerlingen.

In dit boek staat een aantal casussen beschreven waarbij steeds in de rechterkolom een theoretische toelichting staat. Lees ze zoals je naar een mooi schilderij kijkt. Dat moet je de eerste keer niet bekijken met een gids naast je die alles uitlegt. Dat laat geen ruimte voor eigen waarneming en interpretaties. Het levert meer op als je het schilderij eerst op je laat inwerken. Als je later hoort wat de gids eraan toe te voegen heeft, kan dat je beeld verrijken. Lees bij de casussen eerst de linkerkolom. Laat die op je inwerken, trek je conclusies. Wat spreekt jou erin aan, wat zou jij (anders) doen, wat leer je ervan? Lees daarna wat de gids eraan toe te voegen heeft.

1.2 OP ZOEK NAAR JE NAÏEVE PESTTHEORIE

In dit boek vind je theorieën waarvan wij gemerkt hebben dat ze suc-

cesvol zijn wanneer we pesten een halt willen toeroepen. Wij hebben onze theorieën, maar jij ook. Die persoonlijke kijk op pesten begint zich te vormen op het moment dat iemand op vierjarige leeftijd de kleuterschool betreedt. Een theorie die onder meer is gebaseerd op de boodschappen die we van onze ouders en klasgenoten, meesters en juffen meekregen. Een visie ook die is gebaseerd op ervaringen als pester of gepeste. Sommigen hebben de schoolervaring dat pestgedrag veel waardering van klasgenoten kon opleveren. Naarmate we ouder werden en meer praktijkervaring opdeden, paste onze theorie zich aan aan nieuwe inzichten en ervaringen. Waarschijnlijk is de theorie over pesten over 25 jaar een andere dan die van nu.

Binnen sommige universitaire studies krijgen studenten voordat ze aan een studie of werkstuk beginnen de vraag om hun ‘naïeve theorie’ onder woorden te brengen: hoe kijk jij op dit moment tegen het onderwerp aan; wat weet je al, hoe denk je erover?

Het begin van een boek is een goede plek om stil te staan bij jouw naïeve pesttheorie.

Een opdrachtje om je naïeve pesttheorie te onderzoeken:

Op een prachtige zomeravond wandel je door het stadspark. Je hoort geluid achter een paar struiken en kijkt wat er aan de hand is. Twee lachende jongens van rond de 12 houden een jongen beet die duidelijk jonger is. Hij lacht niet en heeft als enige geen jas aan. Een vierde jongen, de grootste, urineert op een jas die voor de anderen op de grond ligt.

Wat denk je, wat voel je, wat wil je en wat doe je?

De antwoorden die je geeft op deze vraag, bepalen het mentale model van waaruit je denkt. Het denkraam, zoals Marten Toonder dat noemt. Jouw denkraam geeft inhoud en betekenis aan jouw waarnemingen. Het vormt jouw waarheid en die bepaalt hoe jij reageert. Mensen met verschil-

lende denkramen zullen verschillend reageren op pesten, wat kan leiden tot een conflict of tot een dialoog. Bij een debat gaat de een de ander overtuigen van zijn gelijk. Bij een dialoog gaat hij geïnteresseerd op zoek naar wat de ander hem te bieden heeft. We gunnen je in dit boek mooie dialogen!

Kijk eens naar onderstaande vragen en beantwoord ze. Wanneer je na het lezen van dit boek de antwoorden weer onder de loep neemt, kun je kijken in hoeverre dit boek je pesttheorie heeft beïnvloed.

- 1 In hoeverre moet pesten soms kunnen? Of moet het altijd bestreden worden?
- 2 Hoe kunnen begeleiders zo effectief mogelijk omgaan met leerlingen die anderen pesten?
- 3 Hoe kun je het beste omgaan met slachtoffers van pestgedrag?
- 4 Hoe zorg je ervoor dat in een groep het pestgedrag afneemt of zelfs stopt?
- 5 Als je merkt dat een leerling anderen pest, wanneer en hoe zou jij contact met ouders opnemen? Wat zou je hun vertellen, vragen?
- 6 Hoe sta jij tegenover het straffen van pestende leerlingen?
- 7 Als je merkt dat een van je collega's pestgedrag tegenover leerlingen vertoont, hoe reageer je daar dan op?
- 8 En wanneer die collega's dat onderling doen?
- 9 Of wanneer jij je gepest voelt door enkele collega's?
- 10 Wat staat je te doen wanneer je merkt dat er in een klas al een flinke tijd is gepest zonder dat de leerkrachten er weet van hadden?

Er is nog een simpele manier om je naïeve pesttheorie helder te krijgen: beschrijf wat docenten, schoolleiding en ouders moeten doen om op een school het pesten tot ongekende hoogten te laten stijgen. Op het moment dat je dat 'mislukkingrecept voor een goed schoolklimaat' hebt uitgewerkt, hoef je het alleen maar om te keren in een succesrecept en je hebt jouw na-

ieve theorie in kannen en kruiken. Een goed moment om te kijken wat wij er aan kunnen toevoegen.

1.3 PESTEN ALS GRENSOVERSCHRIJDEND PLAGEN

Iedereen kent het verschil tussen pesten en plagen en weet waarschijnlijk ook dat de grens niet eenduidig is te trekken. Plagen is leuk, pesten niet. Een veelgebruikte definitie van pesten luidt:

Van pesten is sprake wanneer iemand herhaaldelijk of een lange tijd materiële en/of relationele, maar altijd psychische schade ondervindt door bewust handelen van een of meer personen.

Hoe goed ze ook klinkt, het is niet onze bedoeling met een waterdichte definitie te werken. Iets wat gedefinieerd is, is definitief. En niets is zo veranderlijk als de manier waarop mensen elkaar kunnen pesten.

Op iedere definitie valt iets af te dingen of er is iets aan toe te voegen. In zijn hart weet iedereen wat pesten is. Voor ons is het belangrijkste element dat de gepeste schade ondervindt en eronder lijdt dat hij gepest wordt. En dat de pester denkt er (op korte termijn) op een of andere manier beter van te worden. Er is sprake van machtsverschil. Uiteindelijk is het de gepeste die het best onder worden kan brengen wat pesten is.

Pesten is beschadigend en levert verliezers op; plagen is groeibevorderend en zorgt ervoor dat iedereen wint. Plagen is stoeien, je zoekt elkaars grenzen op, de ene keer wint de een, een andere keer de ander. Plagen houdt je scherp. 'Alleen zonder pijn is het fijn,' zeggen ze op veel basisscholen. Pesten is grensoverschrijdend plagen, het doet pijn. Stoeien en plagen leiden ertoe dat mensen hun grenzen leren ontdekken, aangeven en verdedigen. Met stoeien maak je vrienden: het is een uiting van vriendschap; er ligt vertrouwen aan ten grondslag; je ontwikkelt er nog meer vertrouwen mee.